

بررسی تطبیقی حمایت از پدیدآورندگان بانک های اطلاعاتی غیر اصیل

علی ناصحی*
حسن مهدویان**

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۴/۱۲؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۷/۲۲

چکیده

بانک های اطلاعاتی می توانند دارایی تجاری ارزشمندی باشند بنابراین حقوق به دو روش از آن ها حمایت می کند: بر اساس حقوق ادبی و هنری و بر اساس حقوق ویژه مالکیت فکری. شرط اصالت برای یک بانک اطلاعاتی به این معنی است که از برخی بانک های اطلاعاتی، حتی اگر سرمایه گذاری اساسی برای تولید آن ها نیز انجام شده باشد، به موجب حقوق ادبی و هنری حمایت نمی شود و بحثی که مطرح بوده این است که آیا چنین سرمایه گذاری باید مورد حمایت حقوق ویژه ای قرار گیرد؟ با توجه به اینکه ممکن است تلاش قابل توجهی برای تولید یک بانک اطلاعاتی انجام گرفته باشد که در حقوق مالکیت فکری تحت عنوان «عرق جبین» شناخته شده است، حقوق ویژه بانک های اطلاعاتی، تأسیس شده است تا به صورتی خاص از این تلاش و سرمایه گذاری حمایت کند. در این مقوله سرمایه گذاری شامل هرگونه سرمایه گذاری مالی، انسانی یا فنی است. حقوق ویژه حمایت از بانک های اطلاعاتی جزئی از حقوق مالکیت فکری است که گرچه قابل مقایسه با حقوق ادبی و هنری است، اما متمایز از آن می باشد. این دسته از حقوق برای شناسایی سرمایه گذاری صرف شده در گردآوری یک بانک اطلاعاتی، حتی زمانی که فاقد جنبه آفرینشی و اصالت موردنظر در حقوق ادبی و هنری باشد، تأسیس می شود. در این نوشتار پس از بررسی مفهوم و ضرورت تأسیس حقوق ویژه مالکیت فکری و پیشینه آن برای حمایت از بانک های اطلاعاتی غیر اصیل، مؤلفه های این دسته از حقوق در سطوح بین المللی و ملی مورد بررسی قرار گرفته است. نتیجه حاصل این است که برای تعیین حقوق و تکالیف در این حوزه، رفع ابهامات و عدم قطعیت ها، تأسیس چنین حمایتی ضروری است.

کلیدواژه ها: اصالت، بانک اطلاعاتی، بانک اطلاعاتی اصیل، بانک اطلاعاتی غیر اصیل، حقوق ویژه مالکیت فکری.

مقدمه

منتقدان تأسیس حقوق ویژه مالکیت فکری برای حمایت از پدیدآورندگان بانک‌های اطلاعاتی غیراصیل بر این باورند که حمایت حقوق مالکیت فکری باید صرفاً شامل گزینش و تنظیم محتوای اصیل^۱ یک بانک اطلاعاتی باشد و نباید چنین حمایتی را به بانک‌های اطلاعاتی که صرفاً مشتمل بر داده‌ها و محتوای غیراصیل هستند، تعمیم داد. به باور آن‌ها، حمایت به موجب حقوق ویژه مالکیت فکری از بانک‌های اطلاعاتی غیراصیل، نظیر بانک‌های اطلاعاتی مشتمل بر ژنوم انسانی، آمارهای اقتصادی بین‌المللی، طب سنتی و اطلاعات هواشناسی، به جریان آزاد اطلاعات و دسترسی عموم به آن‌ها، آسیب می‌رساند.

ظهور عصر اطلاعات و حرکت شتابان امور در این عصر باعث پیچیدگی حمایت‌های قانونی از موضوعات موردحمایت شده است. گسترش شبکه‌های دیجیتال و توسعه کاربرد اینترنت، بسیاری از اشخاص حقیقی و حقوقی حرفه‌ای را قادر ساخته است تا بانک‌های اطلاعاتی زیادی ایجاد نمایند که بخش مهمی از محتوای آن‌ها مطالب و داده‌هایی غیراصیل و برگرفته شده از بانک‌های اطلاعاتی دیگر است که صرفاً به صورتی نظام‌مند و روشمند مرتب شده‌اند و به صورت الکترونیکی قابل بازیابی هستند.

علی‌رغم زحمت و سرمایه‌گذاری گسترده مالی، انسانی و فنی که برای ایجاد چنین بانک‌هایی صرف می‌شود، می‌توان آن را در زمان اندکی کپی کرد و بدون اجازه پدیدآورنده آن، مورد استفاده تجاری قرار داد. اهمیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی این بانک‌ها به حدی زیاد است که اگر آن‌ها را از کل سیستم‌های رایانه‌ای جدا کنیم، بسیاری از فعالیت‌های مهم و قابل توجه فضای مجازی مختل خواهد شد؛ و در واقع، این گونه بانک‌های اطلاعاتی به مثابه جریان خون در رگ‌های کسب و کار در عصر دیجیتال هستند.

حمایت حقوقی از سازندگان بانک‌های اطلاعاتی می‌تواند هم به موجب حقوق ادبی و هنری به عمل آید و هم به موجب

حقوق ویژه مالکیت فکری. تا سال ۱۹۹۶ که دستورالعمل اتحادیه اروپا برای حمایت از پدیدآورندگان بانک‌های اطلاعاتی اصیل و غیراصیل تصویب شد، صرفاً به موجب حقوق ادبی و هنری می‌شد از سازندگان بانک‌های اطلاعاتی اصیل حمایت کرد و بانک‌های اطلاعاتی غیراصیل عملاً مورد حمایت نبودند.

در این نوشتار پس از بررسی مفهوم حقوق ویژه مالکیت فکری و ضرورت تأسیس چنین حقوقی، به بررسی مفهوم بانک اطلاعاتی غیراصیل، پیشینه تدوین حقوق ویژه برای حمایت از پدیدآورندگان این گونه بانک‌های اطلاعاتی و مؤلفه‌های حقوق ویژه حمایت از بانک‌های اطلاعاتی غیراصیل پرداخته شده است.

حقوق ویژه مالکیت فکری و ضرورت تأسیس آن

از منظر سازمان جهانی مالکیت فکری (وایپو)^۲، حقوق بین‌المللی مالکیت فکری^۳ ایستا نیست و در نتیجه، ایجاد مقوله‌های جدید^۴ در چارچوب این حقوق، امکان‌پذیر است (OseiTutu, 2011: 170)؛ لذا، کنوانسیون تأسیس این سازمان^۵ مصوب ۱۹۶۷، نظام مالکیت فکری را مفهوم وسیعی در نظر گرفته که می‌تواند شامل موضوعاتی که در حال حاضر جزء مقوله‌های این نظام نیستند نیز بشود (WIPO Report, 1998-1999: 5). بر اساس تعریف بند ۸ ماده ۲ این کنوانسیون، مالکیت فکری علاوه بر مصادیقی که بیان شده است، شامل «همه انواع فعالیت فکری دیگر در زمینه‌های صنعتی، علمی، ادبی و هنری» نیز می‌شود.

بر همین اساس، حقوق مالکیت فکری در سال‌های اخیر توانسته با رشدی فزاینده، فناوری‌ها و روش‌های جدید انجام تجارت ناشی از اقتصاد جهانی را در خود جای داده و در برخی حوزه‌ها، مکانیسم‌های حقوقی موجود، خود را با ویژگی‌های موضوعات جدید تطبیق داده‌اند؛ نظام اختراعات با چالش‌های اختراعات زیست‌فناوری و فرایندهای جدید کاربرد تجهیزات فناوری اطلاعات^۶ (موسوم به روش‌های کسب و کار)^۷ و حقوق ادبی و هنری و حقوق مرتبط، با چالش‌های ناشی از نرم‌افزارهای رایانه‌ای، تجارت الکترونیک و حمایت از بانک‌های اطلاعاتی مواجه شده و توانسته‌اند موضوعات جدید را پوشش دهند (WTO Secretariat Paper, 2000: 8).

حقوق مالکیت فکری از دو طریق می‌تواند موضوعات جدید را پوشش دهد: ۱- توسعه شمول نظام‌های موجود^۸، ۲-^۳

2. World Intellectual Property Organization (WIPO)
3. International Intellectual Property Law
4. New Categories
5. Convention Establishing the World Intellectual Property Organization
6. Information technology devices
7. Business methods
8. Accretion

۱. اصالت موضوعی مهم و پر مباحثه در حوزه حقوق ادبی و هنری است. گرچه این مفهوم نه در حقوق بین‌المللی و نه در سطح ملی تعریف نشده اما در تعریفی کلان می‌توان قائل به این بود که منظور از اصیل بودن اثر این است که اثر توسط شخص پدیدآورنده خلق شده باشد. به عبارت دیگر، اثر باید ژانیه تراوش‌های فکری پدیدآورنده باشد تا از حمایت قانونی و قضایی برخوردار شود. در حقوق کشورهای پیشرو در حوزه حقوق ادبی و هنری تعابیری برای اصالت اثر ذکر شده است. در حوزه اتحادیه اروپا (به استثنای انگلستان) اصالت به آفرینش فکری پیشری، در ایالات متحده آمریکا به حداقلی از خلاقیت، در نظام قضایی کانادا به ظهور غیرمکانیکی و عینی مهارت و نظر و در نظام قضایی انگلستان به معیار مهارت و کار تعبیر شده است. در حقوق ایران مفهوم اصالت تحت عنوان ابتکاری بودن اثر مورد توجه مقنن قرار گرفته است.

برای بررسی و اطلاع بیشتر نک:

Judge, Elizabeth F. and Gervais, Daniel J., Of Silos and Constellations: Comparing Notions of Originality in Copyright Law. *Cardozo Arts & Entertainment Law Journal*, Vol. 27, 2010.

مشابه سازی.^۹ توسعه شمول عبارت است از بازتعریف حقوق موجود به طوری که بتواند موضوع جدید را نیز مورد حمایت قرار دهد و مشابه سازی عبارت است از بهره مندی گزینشی از مفاد و مؤلفه های نظام های موجود و تعدیل برخی جنبه های آن ها و تأسیس یک حقوق جدید و مجزا.

نظام های حقوقی اختراعات، ادبی و هنری و علامت تجاری سه نظام اصلی رژیم مالکیت فکری هستند که از دستاوردهای خلاقانه حمایت می نمایند. در این چارچوب، مجموعه دیگری از حقوق وجود دارد که از طرح ها، ارقام گیاهی، بانک های اطلاعاتی، مدل های کاربردی یا اختراعات کوچک و نشانه های جغرافیایی حمایت می کند. این دسته از حقوق تحت عناوین مختلفی نظیر حقوق درجه دوم،^{۱۰} حقوق فرعی قابل ثبت به موجب اختراع،^{۱۱} ترکیب های حقوقی^{۱۲} یا حقوق ویژه^{۱۳} خطاب می شود (Suthersanen, 2011: 4).

با دقت در مصادیق حقوق ویژه، به این نتیجه می رسیم که وضع چنین حقوقی یا ناشی از یک انتخاب است یا ناشی از نبود رژیم حقوقی مرتبطی برای نظام مند کردن موضوع جدید (Bennett Moses, 2011: 79). این دسته از حقوق حاصل تعدیل برخی از ابعاد نظام های موجود حقوق مالکیت فکری است (Kalaskar, 2012: 2) و در نتیجه، تأسیس آن برای حمایت از مصادیق جدید به این معنی نیست که باید مکانیسم حقوقی کاملاً جدیدی، متفاوت از نظام های موجود حقوق مالکیت فکری، تأسیس کرد؛ لذا آن چیزی که یک نظام مالکیت فکری را ویژه می سازد، تعدیل و تغییر برخی خصوصیات نظام های موجود است که بر اساس آن می توان ویژگی ها و نیازهای خاص موضوع جدید را در چارچوب حقوق مالکیت فکری جای داد و برای آن، نظام مجزایی در این چارچوب تأسیس کرد (WTO Secretariat Paper, 2000: 9).

در خصوص ضرورت تأسیس حقوق ویژه مالکیت فکری که جزئی از چهارچوب کلان حقوق مالکیت فکری است باید خاطر نشان کرد، هنگامی که محصول جدیدی وارد بازار می شود و در جلب مشتری موفق است، به احتمال زیاد، رقبا، دیر یا زود در صدد تولید محصولات مشابه یا همسان با آن برمی آیند. در برخی موارد، رقبا ممکن است از صرفه های مقیاس، یعنی

9. Emulation

10. Second tier rights

11. Sub-patentable rights

12. legal hybrids

۱۳. حقوق ویژه (Sui generis rights) واژه ای لاتین به معنای ویژه، بی همتا یا خاص است و در حقوق مالکیت فکری، برای توصیف رژیمی به کار می رود که بر اساس آن، از پدید آورندگان آثار فکری که در چارچوب نظام های سنتی اختراعات، علامت تجاری، ادبی و هنری قابل حمایت نیستند، حمایت به عمل می آید، بنابراین، یک نظام ویژه، نظامی است که به صورت خاص برای پاسخ به نیازها و نگرانی های یک زمینه یا حوزه خاص فکری طراحی شده باشد.

دسترسی به بازارهای وسیع تر یا داشتن ارتباطات بهتر با توزیع کنندگان یا دسترسی به منابع اولیه ارزان تر، برخوردار باشند و بتوانند کالاهای مشابه یا همسان را به قیمتی ارزان تر تولید کنند و فشار زیادی به ابداع کنندگان کالا یا خدمت اصلی وارد نمایند. در مواردی که این تلاش، با بهره گیری بدون مجوز و رایگان از ابداعات محصول یا خدمت اصلی بوده و سرمایه گذاری قابل توجهی نیز برای تولید انواع جدیدتر آن محصول صورت گرفته باشد، تولید کننده اصلی قاعدتاً نباید امید زیادی برای استمرار فعالیتش در بازار داشته باشد و این مهم ترین دلیل برای لزوم حمایت از کارهای توأم با خلاقیت و ابتکار در قالب حقوق مالکیت فکری است (طارم سری، ۱۳۸۵: ۵۹). به عنوان نمونه، در حوزه طرح ساخت تراشه های نیمه رسانا، سازقان تراشه ها می توانند تراشه های مشابه را با قیمت ارزان تر از شرکت های اصلی سازنده و طراحان آن ها به بازار عرضه کنند. این مشکل، باعث می شود که شرکت های اصلی سازنده تراشه ها که مبالغ زیادی صرف تحقیق و توسعه محصولانشان کرده اند قیمت های خود را برای ماندن در بازار کاهش دهند و اثر اصلی این تصمیم این است که این شرکت ها دیگر سرمایه لازم برای تحقیق و توسعه نسل جدید تراشه ها در اختیار نداشته باشند (Radomsky, 2000: 1053).

حقوق مالکیت فکری با بازار در ارتباط است و نقش مسلمی در ایجاد بازارها در عرصه اطلاعات دارد. اگر نفع شخصی در آفرینش اشیاء انتزاعی وجود داشته باشد، باید این نفع را حداقل برای مدتی موقت به پدیدآورنده آن اعطاء کرد. همین مسئله، اقتصاددانان را متوجه امکان این موضوع نموده که حقوق مالکیت ممکن است بهترین راه برای تضمین این باشد که افراد، منابع کافی برای آفرینش اشیاء انتزاعی صرف نمایند (Drahos, 1996: 6). بر همین اساس است که در بندهای ۷ و ۸ مقدمه دستورالعمل اتحادیه اروپا برای حمایت از بانک های اطلاعاتی^{۱۴} نیز به این واقعیت اذعان شده که هدف از تأسیس حقوق ویژه برای حمایت از بانک های اطلاعاتی، «صیانت از سرمایه گذاری های انسانی، فنی و مالی است که در ایجاد بانک های اطلاعاتی غیراصیل انجام می شود؛ چراکه می توان به راحتی آن ها را کپی و حقوق دارندگان را نقض نمود؛ و چنین نقضی می تواند نتایج نامطلوب اقتصادی و فنی قابل توجهی در پی داشته باشد» (Directive 96/9/EC).

مفهوم بانک اطلاعاتی

به طور کلی می توان یک بانک اطلاعاتی را مجموعه ای سازمان یافته از داده ها که احتمالاً - نه ضرورتاً- ماهیت الکترونیکی دارد، تعریف کرد. اداره کپی رایت ایالات متحده

۱۴. این دستورالعمل الهام بخش تدوین و تصویب قوانین کشورهای مختلف در حوزه حمایت از بانک های اطلاعاتی اصیل و غیراصیل بوده و قوانین مصوب در مفاد و مواد مشابه بسیاری به این دستورالعمل دارند.

دلیل داده‌های آن، بلکه به خاطر نحوه‌ی گزینش و تنظیم محتوایش که باید نظام‌مند و روشمند باشد مستحق حمایت حقوقی است. همچنین، اکثر قوانین ملی تفاوتی میان تعریف بانک اطلاعاتی اصیل و غیراصیل قائل نشده و تلاش شده تا یک تعریف جامع ارائه شود و تفاوت‌ها صرفاً در حقوق و تکالیف هستند.

حمایت از بانک‌های اطلاعاتی در اسناد بین‌المللی

بند ۵ ماده ۲ کنوانسیون برن برای حمایت از آثار ادبی و هنری می‌گوید «مجموعه آثار ادبی و هنری، نظیر دایرة‌المعارف‌ها و گلچین‌های ادبی (جنگ‌ها) که به دلیل گزینش و تنظیم محتوایشان، آفرینش فکری هستند، بدون نقض حقوق ادبی و هنری هر یک از آثار به کار رفته در چنین مجموعه‌هایی، مورد حمایت می‌باشند». این ماده، فقط بیانگر حمایت از مجموعه‌های آثار ادبی و هنری به معنای دقیق کلمه است و بر هیچ مقوله خاصی از آثار که حمایتی برابر با حقوق ادبی و هنری به آن تعلق می‌گیرد، دلالت ندارد. به عبارت دیگر، بند ۵ ماده ۲ کنوانسیون، حوزه خود را محدود به مجموعه‌های متشکل از آثار اصیل ادبی و هنری کرده است؛ البته، این بدان معنا نیست که هیچ مبنایی در کنوانسیون برن وجود ندارد تا بتوان از مجموعه‌های اصیلی که حاوی مفاد دیگری، نظیر داده‌های صرف، هستند، حمایت به عمل آورد. چنین مبنایی در بند یک ماده ۲ یافت می‌شود؛ آنجا که می‌گوید «عبارت آثار ادبی و هنری شامل همه تولیدات ادبی، علمی و هنری، صرف نظر از شیوه یا شکل ابراز آن‌ها، می‌شود». گرچه لیست عناوین آثار ذکر شده در این بند شامل بانک‌های اطلاعاتی نیست، اما واضح است که این لیست حصری نمی‌باشد و هر تولید اصیلی در حوزه‌های ذکر شده در صدر بند، باید مورد حمایت کنوانسیون قرار گیرد (WIPO International, 2007: 3).

همچنین بر اساس قسمت آخر ماده ۲ کنوانسیون تأسیس واپیو که می‌گوید «و همه انواع فعالیت فکری دیگر در زمینه‌های صنعتی، علمی، ادبی و هنری»، حقوق مالکیت فکری علاوه بر مصادیقی که بیان شده است، شامل مصادیقی نظیر بانک‌های اطلاعاتی نیز می‌شود.

بند ۲ ماده ۱۰ موافقت‌نامه جنبه‌های مرتبط با تجارت حقوق مالکیت فکری (تریپس)،^{۲۰} نیز به حمایت از بانک‌های اطلاعاتی اختصاص یافته است. به استناد این بند، «مجموعه داده‌ها یا دیگر مطالب، اعم از اینکه به وسیله ماشینی یا به شکلی دیگر قابل خواندن باشند، به دلیل گزینش یا تنظیم محتوایشان، اثر فکری به شمار می‌آیند و مورد حمایت هستند. چنین حمایتی که شامل خود داده‌ها یا مطالب نمی‌شود، بدون لطمه به هرگونه حق نسخه برداری موجود در خود داده‌ها یا مطالب، صورت خواهد گرفت.»

آمریکا، بانک اطلاعاتی را در چهارچوب حقوق ادبی و هنری، اثری معرفی کرده که «از گزینش و مرتبط نمودن اطلاعات یا داده‌های موجود ساخته شده باشد» (Gasaway, 2006: 2). بر اساس تعریفی که در ماده ۳ پیش‌نویس لایحه قانون حمایت از سازندگان پایگاه‌های داده ایران^{۱۵} ارائه شده، بانک اطلاعاتی «مجموعه‌ای از مطالب مستقل، داده یا اطلاعاتی است که به طور منظم یا روشمند ترتیب یافته و توسط ابزارهای الکترونیکی یا هر واسط دیگر قابل دستیابی است».

به موجب بند ۲ ماده ۱ دستورالعمل ۹۶/۹/EC پارلمان و شورای اروپا درباره‌ی حمایت از بانک‌های اطلاعاتی «بانک اطلاعاتی عبارت است از گزینش آثار، داده‌ها یا دیگر مواد مستقل که به طور نظام‌مند^{۱۶} یا روشمند^{۱۷} مرتب شده و به صورت الکترونیکی یا به هر روش دیگری، امکان دسترسی جداگانه به آن‌ها وجود داشته باشد».

در نظام اروپایی، بانک اطلاعاتی محدود و منحصر به قالب الکترونیکی آن نیست، بلکه قالب‌های غیرالکترونیکی را نیز در بر می‌گیرد. این مهم در بند ۱۴ مقدمه دستورالعمل به صراحت ذکر شده است: «حمایت موضوع این دستورالعمل به بانک‌های اطلاعاتی غیرالکترونیکی نیز تسری می‌یابد» (زرکلام، ۱۳۸۷: ۸۱). قوانین کشورهای اروپایی نیز با تأسی از این دستورالعمل تعاریف مشابهی از بانک اطلاعاتی ارائه کرده‌اند. بر اساس قسمت دوم ماده ۳-۱۱۲، قانون مالکیت فکری فرانسه، «یک بانک اطلاعاتی مجموعه‌ای از آثار، داده‌ها یا دیگر مطالب مستقل است که به روشی نظام‌مند یا روشمند مرتب شده و به صورت مجزا از هم، از طریق ابزارهای الکترونیکی یا هر ابزار دیگری قابل دسترسی هستند». ماده ۱۰۷ قانون فدرال مکزیک برای حمایت از کپی‌رایت نیز می‌گوید: «باید از بانک‌های اطلاعاتی یا دیگر مطالبی^{۱۸} که به صورت ماشینی یا غیرماشینی قابل خوانش هستند و بر اساس گزینش و تنظیم محتوایشان آفرینش فکری به حساب می‌آیند، به عنوان تألیف^{۱۹} حمایت به عمل آید و چنین حمایتی نباید به خود داده‌ها و مطالب گسترش یابد».

بنا بر تعاریف مذکور، پدیدآورنده یک بانک اطلاعاتی نه به

۱۵. در سال ۱۳۸۰ دبیرخانه شورای عالی انفورماتیک کشور با الهام از اقدام اتحادیه اروپا برای تأسیس حمایت از بانک‌های اطلاعاتی اصیل و غیراصیل در چهارچوب حقوق ادبی و هنری و حقوق ویژه مالکیت فکری، با استفاده از قانون حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان سال ۱۳۴۸ (بهره برداری منصفانه و مجازات‌ها)، کنوانسیون برن (مجوز قهری و مدت زمان حمایت، و گروه بندی آن)، قوانین ادبی و هنری ایالات متحده (در بخش ضمانت‌های اجرا و تعیین خسارات قطعی و قضایی) و قانون حق مؤلف فرانسه سال ۱۹۹۷ (تفکیک اشخاص سازنده) اقدام به تدوین و انتشار پیش‌نویس لایحه قانون حمایت از سازندگان پایگاه‌های داده نمود که متأسفانه تاکنون به نتیجه مشخصی نرسیده است.

- 16. Systematic
- 17. Methodical
- 18. Databases or other materials
- 19. Compilation

معاهده کپی رایت وایپو^{۲۱} نیز در ماده ۵ خود، به حمایت از بانک‌های اطلاعاتی به موجب نظام حقوق ادبی و هنری پرداخته و عنوان آن را «گردآوری داده‌ها» انتخاب کرده است. بر اساس این ماده «مجموعه داده‌ها یا دیگر مطالب، در هر شکلی، که به دلیل گزینش یا تنظیم محتوایشان اثر فکری هستند، مورد حمایت می‌باشند. چنین حمایتی، که خود داده‌ها یا مطالب را شامل نمی‌شود، بدون لطمه به هرگونه حق نسخه برداری موجود در خود داده‌ها یا مطالب، صورت خواهد گرفت.»

رابطه حمایت به موجب حقوق ادبی، هنری و حقوق ویژه

رابطه بین حمایت به موجب حقوق ادبی، هنری و حمایت به موجب حقوق ویژه از بانک‌های اطلاعاتی، در بند ۴ ماده ۷ دستورالعمل ۱۹۹۶ اروپا این گونه بیان شده است: «[حقوق ویژه] به یک بانک اطلاعاتی، صرف نظر از واجد شرایط بودن برای جلب حمایت حقوق ادبی و هنری یا حقوق دیگر، به آن بانک اطلاعاتی، تعلق می‌گیرد. حمایت از بانک‌های اطلاعاتی به موجب [حقوق ویژه] بدون نقض حقوق موجود تعلق یافته به محتوای آن‌ها خواهد بود.»

بر اساس ماده ۳۱ پیش‌نویس لایحه قانون حمایت از سازندگان پایگاه‌های داده ایران نیز «حق مزبور در این فصل صرف نظر از اینکه پایگاه داده یا مطالب مندرج در آن، تحت حمایت حق تألیف در این قانون یا حمایت سایر قوانین قرار دارد یا نه، اعمال خواهد شد.» همچنین بر اساس ماده ۳۲ لایحه «اجرای حقوق این فصل تأثیری بر حقوق مکتسبه مطالب مندرج در آن ندارد.»

به موجب بخش دوم ماده ۱-۳۴۱ L قانون مالکیت فکری فرانسه نیز «این حمایت [به موجب حقوق ویژه] مستقل است و بدون اینکه به حمایت به موجب حقوق ادبی و هنری یا هر حقوق دیگری از بانک اطلاعاتی یا یکی از عناصر سازنده آن لطمه‌ای وارد سازد، اعمال می‌گردد.»

شرایط لازم برای حمایت به موجب حقوق ویژه

به استناد بخش اول ماده ۱-۳۴۱ L قانون مالکیت فکری فرانسه، یک بانک اطلاعاتی زمانی ممکن است موضوع حمایت حقوق ویژه حمایت از بانک اطلاعاتی واقع شود که «ثابت شود ایجاد، تطبیق یا ارائه بانک اطلاعاتی، سرمایه‌گذاری مالی، فنی یا انسانی قابل توجهی را به خود اختصاص داده است.» این شرط دلالت بر این دارد که به موجب حقوق ویژه، امکان حمایت از بانک‌های اطلاعاتی غیراصیل وجود دارد و صرفاً، سرمایه‌گذاری اساسی برای ایجاد یک بانک اطلاعاتی برای اینکه یک بانک اطلاعاتی مشمول حمایت حقوق ویژه شود، کفایت می‌کند.

بر اساس بند یک ماده ۷ دستورالعمل اتحادیه اروپا نیز، از

سازنده یک بانک اطلاعاتی که سرمایه‌گذاری اساسی کمی یا کیفی برای گردآوری، تطبیق یا ارائه محتوای بانک اطلاعاتی انجام داده است، به موجب حقوق ویژه، حمایت به عمل می‌آید. به استناد ماده ۳۰ پیش‌نویس لایحه قانون حمایت از سازندگان پایگاه‌های داده ایران، «سازندگان پایگاه‌های داده‌ای که به نحو کمی یا کیفی سرمایه‌گذاری در تحصیل، تطبیق و ارائه محتوای کرده‌اند» مورد حمایت حقوق ویژه هستند.

اگرچه در ماده ۱۰۸ قانون فدرال مکزیک برای حمایت از کپی رایت به موضوع حمایت به موجب حقوق ویژه از بانک‌های اطلاعاتی غیراصیل اشاره شده، اما مشخص نشده است که منظور از بانک اطلاعاتی غیراصیل چیست؟ شاید با توجه به تعریفی که ماده ۱۰۷ از بانک اطلاعاتی اصیل ارائه داده است بتوان استنباط نمود که بانک اطلاعاتی غیراصیل نیز مجموعه‌ای از داده‌ها یا دیگر مطالبی است که محتوای آن به صورت ماشینی یا غیر ماشینی قابل خوانش باشد (WIPO International Bureau, 1997: 17).

پیشینه حمایت سطح بین الملل

تنها سند بین‌المللی که به طور خاص به موضوع بانک‌های اطلاعاتی پرداخته و حاوی تعریفی مشخص از این بانک‌ها است، دستورالعمل اروپایی ۱۹۹۶ راجع به حمایت حقوقی از بانک‌های اطلاعاتی است.

بحث بر سر حمایت ویژه از بانک‌های اطلاعاتی در اروپا، به پیش‌نویس «لایحه کپی رایت و چالش فناوری (موضوعات مشمول حقوق ادبی و هنری که مستلزم اقدام فوری هستند)»^{۲۲} که توسط کمیسیون جامعه اروپا در ۷ ژوئن ۱۹۸۸ منتشر شد، برمی‌گردد (Derclaye, 2008: 44). در این پیش‌نویس، آمده بود که با توجه به سرمایه‌گذاری برای ایجاد یک بانک اطلاعاتی و عدم وجود هرگونه حمایتی به موجب نظام مالکیت ادبی و هنری از آن، باید از سازنده آن در مقابل تکثیر غیرقانونی و غیرمجاز، حمایت لازم به عمل آید (Derclaye, 2008).

طرح دعوی مختلف در دادگاه‌های دول عضو کمیسیون و صدور آرای در مخالفت با شمول نظام حقوق ادبی و هنری به بانک‌های اطلاعاتی، حکایت از این داشت که حمایت از این موضوع به موجب این نظام کافی نیست و این مسئله موجب جنبشی برای وضع حمایت ویژه و گسترده‌تر در اروپا شد. در نتیجه، کمیسیون، در اولین پیش‌نویس دستورالعمل که در سال ۱۹۹۲ منتشر شد به معرفی حقوق جدیدی جهت حمایت از سرمایه‌گذاری برای ایجاد بانک‌های اطلاعاتی پرداخت (Derclaye, 2008: 45).

در پیش‌نویس دستورالعمل، علاوه بر وضع حقوق ویژه برای

22. Green paper on copyright and the challenge of technology (copyright issues requiring immediate action)

21. WIPO Copyright Treaty (WCT)

حمایت از سرمایه‌گذاری در ایجاد بانک‌های اطلاعاتی، با ارتقاء سطح اصالت مورد نیاز در نظام حقوق ادبی و هنری، به متوازن کردن این نظام و حذف تفاوت‌ها میان دولت‌های عضو و حذف اثرات منفی بر کارکرد بازار داخلی، اقدام شد. لذا، علی‌رغم اینکه حقوق ادبی و هنری به عنوان نظامی که برای حمایت کافی از ساختار بانک‌های اطلاعاتی مورد توجه قرار گرفت و نیاز به منسوخ نمودن آن در این حوزه احساس نشد، حقوق جدیدی نیز برای حمایت از سرمایه‌گذاری در ایجاد یک بانک اطلاعاتی ضروری تلقی گردید (Derclaye, 2008).

بر این اساس، در دستورالعمل شماره ۹۶/۹/EC پارلمان و شورای اروپا مصوب ۱۱ مارس ۱۹۹۶، علاوه بر هماهنگ‌سازی نظام حقوق ادبی و هنری در حمایت از گزینش و آرایش یک بانک اطلاعاتی (فصل دوم دستورالعمل)، یک نظام حقوقی ویژه نیز برای حمایت از بانک‌های اطلاعاتی غیراصیل تأسیس شد (فصل سوم دستورالعمل).

در چارچوب سازمان جهانی مالکیت فکری نیز دولت‌های عضو، در خصوص امکان حمایت بین‌المللی از بانک‌های اطلاعاتی غیراصیل، بحث‌ها و گفتگوهای زیادی انجام داده‌اند. کنفرانس دیپلماتیک وایپو در مورد برخی موضوعات مرتبط با حقوق ادبی، هنری و حقوق مرتبط^{۲۳}، شروط ماهوی معاهده حقوق مالکیت فکری در حوزه بانک‌های اطلاعاتی را تدوین کرد و اگرچه تاکنون توافقی نهایی به دست نیامده، اما این کنفرانس توصیه‌هایی درباره حمایت از بانک‌های اطلاعاتی داشته است. در ژوئن سال ۲۰۰۳، با توجه به پیشرفت‌کنند مذاکرات، کمیته مذکور تصمیم گرفت که موضوع را صرفاً در نشست‌های ژوئن ۲۰۰۴ و نوامبر ۲۰۰۵ طرح کند و پس از آن، فقط به صورت موردی و به تقاضای هیئت‌های نمایندگی به بررسی موضوع پرداخته است.^{۲۴}

در نظام حقوق مالکیت فکری کشورهایی نظیر برزیل هیچ‌گونه تعریف خاصی از بانک اطلاعاتی وجود ندارد و صرفاً در چارچوب حقوق مالکیت ادبی و هنری آن از مجموعه‌های ادبی و هنری که حاوی آثار اصیل باشند حمایت می‌شود و اصالت این‌گونه مجموعه‌ها همانند دیگر آثار ادبی و هنری سنجیده می‌شود. در قانون این کشور تنها آثار ابتکاری یا اصیل مورد حمایت هستند و به استناد بند سیزدهم از آثار مورد حمایت قانون ادبی و هنری این کشور بانک‌های اطلاعاتی زمانی مورد حمایت هستند که مشتمل بر آثار فکری اصیل باشند و در نتیجه این آثار همانند مابقی آثار فکری به لحاظ شرایط و مدت حمایت تفاوتی ندارند. در کشوری نظیر کره جنوبی نیز اگرچه بانک‌های اطلاعاتی و پدیدآورنده این‌گونه آثار تعریف و موادی از قانون به آن اختصاص یافته است اما با توجه به این که در قانون این کشور اثر فکری به اثری اطلاق می‌شود که ابتکاری یا اصیل باشد لذا بانک اطلاعاتی زمانی مورد حمایت است که اثری ابتکاری باشد. در خصوص حمایت از بانک‌های اطلاعاتی غیراصیل کشورهای عضو اتحادیه اروپا به استناد دستورالعمل ۱۹۹۶ به تدوین قوانین مناسب اقدام کرده و در این مسیر پیشرو بوده‌اند. جمهوری فدرال مکزیک نیز در این خصوص قوانین خود را اصلاح و حمایت ویژه از این‌گونه بانک‌ها را برقرار نموده است.

رویه قضایی

در ایالات متحده آمریکا داشتن اصالت یکی از مهم‌ترین شروط حمایت قانونی از آثار مشمول حقوق ادبی و هنری است. بر همین اساس، دیوان عالی این کشور در پرونده شرکت انتشاراتی فیست علیه شرکت تلفن رورال، رأی داد که به موجب حقوق ادبی و هنری نمی‌توان از اطلاعات صرف، بدون اینکه

حمایت از سرمایه‌گذاری در ایجاد بانک‌های اطلاعاتی، با ارتقاء سطح اصالت مورد نیاز در نظام حقوق ادبی و هنری، به متوازن کردن این نظام و حذف تفاوت‌ها میان دولت‌های عضو و حذف اثرات منفی بر کارکرد بازار داخلی، اقدام شد. لذا، علی‌رغم اینکه حقوق ادبی و هنری به عنوان نظامی که برای حمایت کافی از ساختار بانک‌های اطلاعاتی مورد توجه قرار گرفت و نیاز به منسوخ نمودن آن در این حوزه احساس نشد، حقوق جدیدی نیز برای حمایت از سرمایه‌گذاری در ایجاد یک بانک اطلاعاتی ضروری تلقی گردید (Derclaye, 2008).

بر این اساس، در دستورالعمل شماره ۹۶/۹/EC پارلمان و شورای اروپا مصوب ۱۱ مارس ۱۹۹۶، علاوه بر هماهنگ‌سازی نظام حقوق ادبی و هنری در حمایت از گزینش و آرایش یک بانک اطلاعاتی (فصل دوم دستورالعمل)، یک نظام حقوقی ویژه نیز برای حمایت از بانک‌های اطلاعاتی غیراصیل تأسیس شد (فصل سوم دستورالعمل).

در چارچوب سازمان جهانی مالکیت فکری نیز دولت‌های عضو، در خصوص امکان حمایت بین‌المللی از بانک‌های اطلاعاتی غیراصیل، بحث‌ها و گفتگوهای زیادی انجام داده‌اند. کنفرانس دیپلماتیک وایپو در مورد برخی موضوعات مرتبط با حقوق ادبی، هنری و حقوق مرتبط^{۲۳}، شروط ماهوی معاهده حقوق مالکیت فکری در حوزه بانک‌های اطلاعاتی را تدوین کرد و اگرچه تاکنون توافقی نهایی به دست نیامده، اما این کنفرانس توصیه‌هایی درباره حمایت از بانک‌های اطلاعاتی داشته است. در ژوئن سال ۲۰۰۳، با توجه به پیشرفت‌کنند مذاکرات، کمیته مذکور تصمیم گرفت که موضوع را صرفاً در نشست‌های ژوئن ۲۰۰۴ و نوامبر ۲۰۰۵ طرح کند و پس از آن، فقط به صورت موردی و به تقاضای هیئت‌های نمایندگی به بررسی موضوع پرداخته است.^{۲۴}

سطح ملی

بسیاری از کشورها هنوز هم در چهارچوب حقوق ادبی و هنری خود و با وجود شرط اصالت از پدیدآورندگان بانک‌های اطلاعاتی اصیل حمایت می‌کنند و بانک‌های اطلاعاتی غیراصیل را مشمول حمایت ادبی و هنری نمی‌دانند.

در ایالات متحده آمریکا نیز، تلاش‌های زیادی برای تصویب قوانین مربوط به حمایت از بانک‌های اطلاعاتی غیراصیل به عمل آمده، اما تاکنون با موافقت اعضای کنگره این کشور مواجه نشده و قانونی به تصویب نرسیده است. دیوان عالی این کشور در سال ۱۹۹۱ در دعوی شرکت انتشاراتی فیست علیه شرکت خدمات تلفن رورال^{۲۵} رأی به این داد که از بانک‌های

23. WIPO Diplomatic Conference on Certain Copyright and Neighboring Rights

24. Protection of Non-Original Databases, Available at: <http://www.wipo.int/policy/en/scer/>

25. Feist Publications Inc. v. Rural Telephone Service Co.

در ایجاد داده‌ها در یک بانک اطلاعاتی مهم نیست و حقوق حمایت از بانک اطلاعاتی شامل چنین موضوعی نمی‌شود، به این نتیجه رسید که بانک‌های اطلاعاتی خواهان‌های این چهار پرونده مورد حمایت حقوق ویژه نیستند و در نتیجه، خوانندگان مرتکب نقض نشده‌اند. (Derclaye, 2005: 420-21).

یکی از دعاوی چهارگانه فوق‌الذکر، دعوی هیئت مسابقات اسب‌دوانی انگلیس علیه بنگاه شرط‌بندی ویلیام هیل بود. هیئت انگلیسی مسابقات اسب‌دوانی^{۳۱} که متولی برگزاری مسابقات اسب‌دوانی در انگلستان است، بانک‌های اطلاعاتی در اختیار دارد که حاوی اطلاعات ارزشمند و گسترده‌ای در خصوص موضوعات مرتبط با مسابقات اسب‌دوانی انگلستان است. در این دعوی دیوان اروپا در مجموع رأی به عدم نقض حقوق هیئت مسابقات اسب‌دوانی توسط شرکت ویلیام هیل داد. دیوان اعلام کرد که دستورالعمل اتحادیه اروپا از سرمایه‌گذاری در جستجو و گردآوری داده‌های مستقل و نظم بخشیدن به آن‌ها در قالب یک بانک اطلاعاتی حمایت می‌کند؛ لذا دستورالعمل، حامی سرمایه‌گذاری در ایجاد داده‌ها نیست. داده‌های موجود در بانک اطلاعاتی که توسط ویلیام هیل استفاده شده‌اند به صورتی کمی و غیراساسی بوده است؛ چون این مفاد موضوع سرمایه‌گذاری مستقل برای ایجاد بانک اطلاعاتی نبوده‌اند، نمی‌توان آن‌ها را به عنوان یک بخش اساسی محسوب کرد. دیوان همچنین اعلام کرد که استخراج و کارا سازی مجدد بخش‌های غیراساسی بانک اطلاعاتی توسط شرکت ویلیام هیل تکرار شده و نظام مند بوده است؛ اما اقدام این شرکت باعث نشده که عموم مردم به تمام یا یک بخش اساسی محتوای بانک اطلاعاتی دسترسی پیدا کنند و در نتیجه، اقدام شرکت، نقض بهره‌برداری معمول از بانک اطلاعاتی یا نقض اساسی سرمایه‌گذاری هیئت مسابقات اسب‌دوانی نبوده است (The British Horseracing Board Ltd and Others v. William Hill Organization Ltd).

آراء صادره توسط دیوان اروپا نیز تحولی مهم در رویه قضایی کشورهای اتحادیه اروپا ایجاد کرده است. تا قبل از صدور این آراء، اکثر دادگاه‌های فرانسه قائل به این بودند که بانک اطلاعاتی که حاصل یک فعالیت و اقدام عمده نیز باشد، مورد حمایت حقوق ویژه است. دادگاه‌های فرانسه تمایزی میان سرمایه‌گذاری در ایجاد خود داده‌ها، تطبیق و ارائه‌ای که در هنگام ایجاد داده‌ها اتفاق می‌افتد با سرمایه‌گذاری در گردآوری، تطبیق و ارائه شکل متمایزی از داده‌ها، قائل نبودند؛ آن‌ها فقط از سازنده بانک اطلاعاتی می‌خواستند که ثابت کند در ایجاد بانک اطلاعاتی سرمایه‌گذاری کرده است، بدون اینکه خواستار ارائه دلایل دقیقی درباره موضوع سرمایه‌گذاری (گردآوری، تطبیق یا ارائه) شوند؛ حتی تا سال ۲۰۰۷ نیز بسیاری از دادگاه‌های فرانسه تمایزی بین ایجاد داده‌ها و تجمیع آن‌ها در قالب یک بانک اطلاعاتی، قائل نبودند. از سال ۲۰۰۵ برخی دادگاه‌های فرانسه با تبعیت از آراء دیوان اروپا، در موارد مشابه رأی صادر کردند

دارای حداقلی از خلاقیت اصیل باشند، حمایت کرد. در این پرونده شرکت رورال مدعی شده بود که شرکت فیست بدون اینکه به او مجوز لازم داده شده باشد از دفترچه تلفنش کپی و آن را به نام خود منتشر کرده است. شرکت رورال بر همین اساس تحت این عنوان که شرکت فیست مرتکب نقض حقوق ادبی و هنری وی شده است، خواستار محکومیت آن شد. دادگاه حکم داد که چون اطلاعات مورد ادعای شرکت رورال قابل حمایت به موجب حقوق مؤلف نیستند، نقض صورت نپذیرفته است. دیوان عالی نیز ضمن تأیید اینکه شرکت فیست عناوین، شهرها و شماره تلفن ۱۳۰۹ مشترک شرکت رورال را کپی کرده است، آن را نقض حقوق ادبی و هنری به حساب نیاورد. از نظر دیوان، برای نقض حقوق ادبی و هنری دو مؤلفه باید به اثبات برسد: ۱- وجود مالکیت یک حق معتبر ادبی و هنری؛ ۲- کپی مؤلفه‌های اصیل تشکیل دهنده یک اثر فکری. بر همین اساس، دیوان عالی معتقد بود که گزینش اطلاعات، تطبیق و مرتب کردن آن‌ها توسط شرکت رورال در دفترچه تلفن مخصوص خودش، شرط حداقلی حمایت به موجب حقوق ادبی و هنری یعنی شرط اصالت را نداشته است. (Feist Publications, Inc., v. Rural Telephone Service Co.)

در نوامبر ۲۰۰۴، دیوان اروپا با استناد به حقوق ویژه بانک‌های اطلاعاتی در دستورالعمل اروپایی ۱۹۹۶، به چهار پرونده^{۳۲} رسیدگی کرد. این اولین بار بود که دیوان اروپا به دستورالعمل شورای اروپا درباره بانک‌های اطلاعاتی استناد می‌کرد. در احکام صادره توسط دیوان، تلاش شد تا بسیاری از اصطلاحات و عبارات مبهم و بدون تعریف دستورالعمل تفسیر شده و معنی مشخصی برای آن‌ها ارائه و دامنه حقوق ذکر شده در آن مشخص گردد. دیوان یک شرط اساسی را به عنوان هدف وضع حقوق ویژه بانک اطلاعاتی توسط دستورالعمل مطرح کرد و آن هم این بود که بر اساس این حقوق، از سرمایه‌گذاری برای ایجاد بانک‌های اطلاعاتی مورد حمایت حقوقی است. در احکام صادره توسط دیوان، تعریف بانک اطلاعاتی، معیارهای حمایت (سرمایه‌گذاری اساسی در گردآوری، تطبیق یا ارائه محتوای بانک اطلاعاتی)^{۳۳} و حقوق انحصاری سازنده بانک اطلاعاتی (استخراج^{۳۴} و کارا سازی مجدد^{۳۵}) به صورتی صریح ارائه و تفسیر شدند.^{۳۶} دیوان بر اساس این تفسیر که سرمایه‌گذاری

26. Fixtures Marketing v. Veikkaus; Fixtures Marketing v. OPAP; Fixtures Marketing v. Svenska Spet; The British Horseracing Board v. William Hill

27. Obtaining, verifying or presenting the contents of a database

28. Extraction

29. Re-utilization

۳۰. به استناد بند چهارم مقدمه دستورالعمل، موضوع حقوق ویژه بانک‌های اطلاعاتی تضمین حمایت از هرگونه سرمایه‌گذاری در گردآوری، تطبیق یا ارائه محتوای یک پایگاه داده برای یک دوره زمانی محدود است. بر اساس این بند، چنین سرمایه‌گذاری ممکن است مستلزم صرف منابع مالی یا صرف وقت، انرژی و انجام تلاش قابل توجه باشد.

شده است. بر اساس این بند، «استخراج^{۳۳} عبارت است از انتقال دائم یا موقت تمام یا یک بخش اساسی محتوای یک بانک اطلاعاتی به رسانه^{۳۴} دیگر، با استفاده از هر ابزار و به هر شکل؛ و کارا سازی مجدد^{۳۵} نیز عبارت است از فراهم کردن دسترسی عمومی به تمام یا یک بخش اساسی محتوای یک بانک اطلاعاتی از طریق توزیع نسخه‌های اثر، اجاره، انتقال درون خط^{۳۶} یا انتقال به هر شکل دیگر».

در بند ۴۴ مقدمه دستورالعمل نیز بیان شده که «وقتی نمایش محتوای یک بانک اطلاعاتی بر زوی پرده، باعث انتقال دائم یا موقت تمام یا یک بخش اساسی چنین محتوایی به رسانه دیگر شود، باید از مالک حق اجازه، گرفت.»

بر اساس ماده ۱۲ پیش‌نویس لایحه قانون حمایت از سازندگان پایگاه‌های داده ایران، «سازنده پایگاه داده دارای حقوق انحصاری به این شرح است: ۱- تکثیر موقت یا دائم پایگاه داده به هر وسیله یا به هر شکلی به طور جزئی یا به طور کلی؛ ۲- ترجمه، تطبیق، ترتیب یا هر نوع تغییر در پایگاه داده؛ ۳- هر نوع تکثیر، توزیع، ارتباط، نمایش یا اجرای عمومی که ناشی از اعمال فوق باشد؛ ۴- هر شکل از توزیع عمومی پایگاه داده یا نسخه‌هایی از آن؛ ۵- هر نوع ارتباط، نمایش یا اجرای عمومی پایگاه داده.»

به استناد ماده ۱-۳۴۲ L قانون مالکیت فکری فرانسه نیز سازنده یک بانک اطلاعاتی حق جلوگیری از اقدامات زیر را توسط اشخاص ثالث غیرمجاز دارد: ۱- استخراج، به وسیله انتقال دائم یا موقت کمی یا کیفی تمام یا یک بخش اساسی از محتوای یک بانک اطلاعاتی به رسانه دیگر، با استفاده از هر ابزاری یا به هر شکلی؛ ۲- کارا سازی مجدد کمی یا کیفی،^{۳۷} از طریق در دسترس عموم قرار دادن تمام یا یک بخش اساسی محتوای یک بانک اطلاعاتی به هر شکلی.

حقوق و تعهدات کاربر قانونی

بر اساس بند ۱ ماده ۸ دستورالعمل اتحادیه اروپا، سازنده یک بانک اطلاعاتی که به هر طریقی در دسترس عموم قرار گرفته است به هیچ وجه نمی‌تواند از استخراج یا کارا سازی مجدد کمی یا کیفی بخش‌های غیراساسی محتوای بانک اطلاعاتی توسط کاربر قانونی که به هر دلیلی انجام شود، ممانعت به عمل آورد. اگر کاربر قانونی تنها مجاز به استخراج یا کارا سازی مجدد بخشی از بانک اطلاعاتی باشد، محدودیت ذکر شده بر حقوق سازنده، تنها در مورد آن بخش اعمال می‌شود. از سوی دیگر،

و این روند با تصمیم دیوان عالی این کشور در پرونده پریکام^{۳۸} که تصمیمی مشابه با تصمیم دیوان اروپا اتخاذ نمود، عملاً تثبیت شد. در این پرونده، خواهان وب‌سایتی ایجاد کرده بود که در آن به تبلیغ فروش املاک می‌پرداخت و خواننده، برخی از تبلیغات این سایت را برای بنگاه‌های معاملات ملکی در روزنامه‌اش به چاپ رساند. دیوان عالی فرانسه در این پرونده رأی داد که سرمایه‌گذاری خواهان برای ایجاد آگهی‌های تبلیغاتی بوده و تطبیق در زمان ساخت آگهی‌های تبلیغاتی انجام شده و کاملاً رسمی بوده است و صراحتاً اعلام کرد که یک شرکت نمی‌تواند مدعی کسب حمایت حقوق ویژه برای سرمایه‌گذاری انجام شده در ایجاد محتوای یک بانک اطلاعاتی شود (Derclaye, 2012).

ذی‌نفعان حمایت ویژه

مالک اصلی حقوق ویژه بانک اطلاعاتی، بر اساس ماده ۴ دستورالعمل اتحادیه اروپا «پدیدآورنده یک بانک اطلاعاتی» است. بر همین اساس، در بند ۴۱ مقدمه دستورالعمل آمده است: «پدیدآورنده یک بانک اطلاعاتی، شخصی است که در خلق اثر مدیریت داشته و خطر سرمایه‌گذاری را متقبل شده است» لذا، پیمانکاران فرعی از تعریف پدیدآورنده مستثنا می‌شوند.

بر اساس قانون فدرال مکزیکی برای حمایت از کپی‌رایت نیز مالک اصلی حقوق، کسی است که بانک اطلاعاتی را ساخته است. در حقوق فرانسه تعریف مستقلی از اینکه مالک نخستین بانک اطلاعاتی کیست، ارائه نشده است؛ اما به استناد بخش اول ماده ۱-۳۴۱ L قانون مالکیت فکری این کشور «سازنده یک بانک اطلاعاتی، کسی است که ابتکار عمل و خطر سرمایه‌گذاری برای ایجاد بانک اطلاعاتی را بر عهده داشته و پس از اثبات اینکه گردآوری، تطبیق یا ارائه محتوای بانک اطلاعاتی، سرمایه‌گذاری مالی، فنی یا انسانی قابل توجهی به خود اختصاص داده است، منافع حمایت از آن را کسب می‌کند» بنابراین، فرض قانون فرانسه این است که سازنده یک بانک اطلاعاتی غیراصیل، مالک نخستین آن نیز می‌باشد.

به استناد ماده ۴ پیش‌نویس لایحه قانون حمایت از سازندگان پایگاه‌های داده ایران نیز، سازنده بانک اطلاعاتی عبارت از هر شخص حقیقی یا گروهی از اشخاص حقیقی یا شخصیت حقوقی است.

حقوق پدیدآورنده

بر اساس بند ۱ ماده ۷ دستورالعمل اتحادیه اروپا، حقوقی که به پدیدآورنده بانک اطلاعاتی غیراصیل اعطا می‌شوند، عبارت‌اند از: حق جلوگیری از استخراج یا کارا سازی مجدد کیفی یا کمی از تمام یا یک بخش اساسی از محتوای بانک اطلاعاتی.

در بند ۲ ماده ۷ دستورالعمل -در راستای تأمین اهداف فصل سوم دستورالعمل- برخی از اصطلاحات بند ۱ ماده ۷ تعریف

33. Extraction

34. Medium

35. Re-utilization

36. In-line

37. Reuse

32. Précom, Ouest France Multimedia v Direct Annonces

به موجب بند دوم ماده ۸ دستورالعمل، کاربر قانونی نمی تواند اقداماتی انجام دهد که مغایر با کاربری معمول از بانک اطلاعاتی باشد؛ یا آسیب ناروایی به منافع مشروع سازنده وارد آورد؛ همچنین به استناد بند سوم ماده ۸، کاربر قانونی نمی تواند با انجام اقداماتی، به منافع مالک حقوق ادبی و هنری یا حقوق مرتبط آثار یا مطالب موجود در بانک اطلاعاتی، آسیب وارد کند. بر اساس ماده ۹ دستورالعمل، کاربران قانونی یک بانک اطلاعاتی که به هر روشی در دسترس عموم قرار گرفته است، در موارد زیر می توانند اقدام به استخراج یا کارا سازی مجدد یک بخش اساسی محتوای یک بانک اطلاعاتی، بدون کسب اجازه از سازنده نمایند: ۱- استخراج محتوای یک بانک اطلاعاتی غیرالکترونیکی برای اهداف شخصی؛ ۲- استخراج با هدف تبیین و تشریح از طریق تدریس یا تحقیقات علمی، مشروط به اینکه منبع ذکر شود و تا آنجا که هدف غیرتجاری مورد نظر تحقق یابد؛ ۳- استخراج یا کارا سازی مجدد در راستای تأمین امنیت عمومی یا برای اهداف اداری یا قضایی.

بند ۵۰ مقدمه دستورالعمل در این رابطه می گوید «این اقدامات نباید حقوق انحصاری سازنده را در استفاده از بانک اطلاعاتی خود نقض نماید و هدفشان نباید تجاری باشد.» بر اساس ماده ۳۶ پیش نویس لایحه قانون حمایت از سازندگان پایگاه های داده ایران، «استخراج یا کارا سازی مجدد از بخش های غیراساسی محتویات بانک اطلاعاتی توسط کاربر قانونی به مقاصد علمی، فنی، آموزشی و تربیتی در حدود متعارف مجاز است»؛ همچنین بر اساس ماده ۳۷ لایحه، «کاربر قانونی بانک اطلاعاتی می تواند بدون مجوز سازنده، جهت استفاده شخصی، از محتویات بانک اطلاعاتی به نحو غیرالکترونیکی تکثیر نماید.»

بر اساس ماده ۳-۳۳۲ L قانون مالکیت فکری فرانسه، وقتی یک بانک اطلاعاتی به وسیله دارنده حق در اختیار عموم قرار گرفت، وی نمی تواند این موارد را ممنوع نماید: ۱- استخراج یا کارا سازی مجدد کمی یا کیفی یک بخش غیراساسی از محتویات بانک اطلاعاتی توسط شخصی که دسترسی قانونی به آن دارد؛ ۲- استخراج یک بخش اساسی کمی یا کیفی از محتویات یک بانک اطلاعاتی غیرالکترونیک برای اهداف شخصی، به شرطی که مطابق با حقوق ادبی، هنری و حقوق مرتبط آثار یا مطالب موجود در بانک اطلاعاتی باشد.

بر اساس بخش پایانی ماده، هر شرطی که مغایر با بند اول باشد، باید کان لم یکن شود.

۵۳ مقدمه دستورالعمل می گوید «بار اثبات دلیل درباره تاریخ تکمیل ساخت بانک اطلاعاتی بر عهده سازنده بانک اطلاعاتی است.»

بر اساس بند ۲ ماده ۱۰، در موردی که یک بانک اطلاعاتی به هر طریقی، قبل از انقضاء مدت ذکر شده در بند یک، در دسترس عموم قرار گرفته باشد، مدت زمان حمایت از حقوق سازنده، ۱۵ سال خواهد بود که از ژانویه پس از اولین دسترسی برای عموم آغاز می شود.

ماده ۳۳ پیش نویس لایحه قانون حمایت از سازندگان پایگاه های داده ایران، مدت حمایت حقوق ویژه از پایگاه داده غیر اصیل را ۱۵ سال از تاریخ ساخت بانک اطلاعاتی دانسته است. این مدت از تاریخ اولین روز در دسترس قرار دادن عمومی و یا ایجاد تغییرات اساسی در بانک اطلاعاتی محاسبه خواهد شد.

بر اساس ماده ۱۰۸ قانون فدرال مکزیک برای حمایت از کپی رایت، مدت حمایت از بانک های اطلاعاتی غیر اصیل ۵ سال است. با این حال، در هیچ یک از مواد قانون مکزیک، اشاره ای به اینکه مدت زمان حمایت پنج ساله از چه زمانی آغاز می شود، وجود ندارد؛ اما شاید بتوان استنباط نمود که آغاز حمایت از زمان ساخت بانک اطلاعاتی محاسبه می شود. همچنین، در قانون مذکور به امکان تجدید مدت حمایت در مواردی که بانک اطلاعاتی به صورت دائمی یا اتفاقی به روز یا بازنگری شود یا توسعه یابد، هیچ اشاره ای نشده است (WIPO International Bureau, 1997: 17).

به موجب بخش اول ماده ۴-۳۴۲ L قانون مالکیت فکری فرانسه نیز مدت حمایت، از زمان تکمیل ساخت بانک اطلاعاتی آغاز خواهد شد و ۱۵ سال پس از اول ژانویه سال پس از تکمیل ساخت آن، منقضی می شود.

بر اساس بخش دوم ماده مذکور، وقتی یک بانک اطلاعاتی قبل از انقضاء دوره حمایت ۱۵ ساله، در دسترس عموم قرار گرفته باشد، مدت زمان حمایت از آن، ۱۵ سال پس از اول ژانویه سال بعد از زمانی که اولین دسترسی به آن برای عموم برقرار شده است، منقضی خواهد شد.

بر اساس بخش سوم این ماده، در موردی که سرمایه گذاری اساسی جدیدی در یک بانک اطلاعاتی مورد حمایت انجام شود، مدت حمایت جدیدی از سرمایه گذاری جدید به عمل خواهد آمد و مدت این حمایت جدید نیز ۱۵ سال از اول ژانویه سال پس از انجام سرمایه گذاری اساسی خواهد بود.

ضمانت اجرا

دستورالعمل اتحادیه اروپا شامل موادی درباره ضمانت اجرای حمایت های ذکر شده از بانک اطلاعاتی نیست، اما ماده ۱۲ می گوید «دولت های عضو باید جبران های مقتضی برای نقض حقوق ذکر شده در این دستورالعمل را فراهم کنند.»

مدت حمایت

به استناد بند ۱ ماده ۱۰ دستورالعمل اتحادیه اروپا، از تاریخ تکمیل ساخت یک بانک اطلاعاتی تا ۱۵ سال پس از اول ژانویه سال پس از تکمیل، حقوق انحصاری ذکر شده در دستورالعمل به مالک بانک اطلاعاتی تعلق خواهد داشت. در همین رابطه، بند

اطلاعاتی را می‌توان به راحتی و با همان کیفیت نسخه اصلی کپی و مورد استفاده قرار داد یا به بازار عرضه نمود؛ در حالی که برای ایجاد آن‌ها هزینه‌های زمانی، انسانی و مالی زیادی صرف شده است و حمایتی به موجب حقوق ادبی و هنری از سازندگان آن‌ها به عمل نمی‌آید. به علاوه، با توجه به اینکه بانک‌های اطلاعاتی نقش بنیادی - بنا به اذعان بند ۹ مقدمه دستورالعمل اتحادیه اروپا- در توسعه یک بازار اطلاعاتی دارند، باید حمایت مقتضی از سازندگان آن‌ها به عمل آید.

اتحادیه اروپا با توجه به اهمیت حمایت از سازندگان بانک‌های اطلاعاتی، در راستای تشویق نوآوری و تأمین سرمایه‌های لازم برای سرمایه‌گذاری‌های آتی در ایجاد چنین بانک‌هایی توسط سازندگان و فعالان این عرصه و با توجه به عدم ارائه پوشش کافی حقوق ادبی و هنری برای آثار فکری غیراصلی، برای اولین بار به تأسیس حقوق ویژه در این حوزه اقدام کرد. پس از سال ۱۹۹۶ بسیاری از کشورها به پیروی از دستورالعمل و با مفادی مشابه آن، به تأسیس حقوق ویژه حمایت از بانک‌های اطلاعاتی غیراصلی اقدام کرده‌اند که لازم است در کشور ما نیز هر چه زودتر تکلیف لایحه اشاره شده روشن شده و برای رونق ایجاد بانک‌های اطلاعاتی سودمند، حمایت‌های مقتضی از سرمایه‌گذاری‌های انجام شده صورت پذیرد؛ چراکه مسلماً مشخص نمودن حقوق و تکالیف پیرامون موضوعات مستحده و جدید بهتر از بلاتکلیفی است.

منابع

پیش‌نویس لایحه قانون حمایت از سازندگان پایگاه‌های داده، قابل دسترس در پایگاه اطلاع‌رسانی شورای عالی انفورماتیک کشور.

زرکلام، ستار (۱۳۸۷). حقوق مالکیت ادبی و هنری. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

طارم سری، مسعود (۱۳۸۵). «نقش حمایت از حقوق مالکیت فکری در توسعه صادرات با رویکرد زنجیره تأمین». فصلنامه اقتصاد و تجارت نوین، شماره ۶.

قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون تأسیس سازمان جهانی مالکیت معنوی. روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران. شماره ۱۶۵۰۹. مورخ ۱۳۸۰/۸/۱۲.

Mexico Federal Law on Copyright, Date of Enacted: December 5, 1996, Date of entry into force: March 24, 1997.

Brazil Law No. 9.610 of February 19, 1998 (Law on Copyright and Neighboring Rights).

Bennett Moses, L., (2011). Sui generis rules. In Marchant, G., Allenby, B. & Herkert, J. (Eds). *The growing gap between emerging technologies and legal-ethical oversight : the pacing problem*. Dordrecht New York: Springer.

Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works , of September 9, 1886.

بر اساس همین است که قانون مالکیت فکری فرانسه در ماده ۱-۳۳۳ L. مجازات ناقض حقوق سازنده یک بانک اطلاعاتی را سه سال زندان و جریمه ۳۰۰ هزار پوندی ذکر کرده است. در بخش دوم این ماده آمده است که اگر نقض به وسیله یک گروه سازمان یافته انجام شود، مجازات حبس به پنج سال و جریمه نقدی به ۵۰۰ هزار پوند افزایش خواهد یافت.

به استناد ماده ۳-۳۴۳ L.، در صورت تکرار جرایم ذکر شده در ماده ۱-۳۴۳ L. یا اگر مرتکب جرم در برابر بزه دیده به صورت قراردادی التزام داشته باشد، مجازات مذکور دو برابر خواهند شد. بر اساس بخش دوم ماده ۳-۳۴۳ L.، مرتکب جرم ممکن است به محرومیت از حق انتخاب کردن و انتخاب شدن در حوزه دادگاه‌های بازرگانی، اتاق بازرگانی، صنایع، اتاق‌های تخصصی و پیوستن به هیئت‌های سازش اختلافات کار، برای حداکثر پنج سال، محکوم شود.

به استناد ماده ۲-۳۴۳ L. اشخاص حقوقی نیز در صورت نقض حقوق سازنده بانک اطلاعاتی، مجازات می‌شوند. یکی از مجازات اشخاص حقوقی مرتکب نقض، این است که محکوم به محرومیت فعالیت در حوزه‌ای شوند که مرتکب نقض شده‌اند.

در مواد ۴۴، ۴۷، ۵۱، ۵۲ و ۵۳ پیش‌نویس لایحه قانون حمایت از سازندگان پایگاه‌های داده ایران نیز به خوبی به بحث ضمانت اجرای حقوق سازنده بانک اطلاعاتی پرداخته شده است. به استناد ماده ۴۴ پیش‌نویس «هر کس حقوق انحصاری سازنده پایگاه داده را که مورد حمایت این قانون است به نام خود یا به نام سازنده، بدون اجازه او یا عالمانه یا عامدانه به نام شخص دیگری غیر از سازنده به هر طریقی نشر، پخش یا عرضه کند به حبس تأدیبی از شش ماه تا سه سال محکوم خواهد شد». قانون فدرال مکزیکی نیز به اقتضای نوع نقض‌های مرتبط با تجارت که در ماده ۲۳۱ برشمرده، مجازاتی علیه ناقض حقوق سازنده وضع نموده است. در ماده ۲۳۰ قانون مذکور، مجازات ناقضان حقوق مؤلف و در ماده ۲۳۲، مجازات نقض‌های مرتبط با تجارت برشمرده شده‌اند.

بر اساس بندها سه گانه ماده ۲۳۲، جرایم مالی نقض‌های مرتبط با تجارت به اقتضای نوع نقضی که در ماده ۲۳۱ برشمرده شده‌اند، عبارت‌اند از جرایمی معادل: ۵۰۰ تا ۱۰۰۰؛ ۱۰۰۰ تا ۵۰۰۰؛ ۵۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰ برابر حداقل عایدی روزانه حاصل از نقض حقوق دارنده حق.

به استناد ماده ۲۳۳ قانون مکزیکی، اگر ناقض حق یک ناشر یا سازمان رادیو-تلویزیونی یا هر شخص حقیقی یا حقوقی باشد که از آثار در مقیاسی تجاری بهره‌برداری کند، به مبلغ تعیین شده به عنوان جریمه ۵۰ درصد افزوده خواهد شد.

بحث و نتیجه‌گیری

تأسیس حقوق ویژه برای حمایت از بانک‌های اطلاعاتی غیراصلی بیشتر ناشی از ضرورت‌های تغییرات فناوری بوده است. ظهور عصر دیجیتال حاوی این گزاره بود که بانک‌های

- Generis Regime for Traditional Knowledge: The Cultural Divide in Intellectual Property Law. 15 *Marq. Intellectual Property L. Rev.* 147.
- Protection of Non-Original Databases. Retrieved from: <http://www.wipo.int/policy/en/scct/>
- Radomsky, L. (2000). Sixteen Years after the Passage of the U.S. Semiconductor Chip Protection Act: Is International Protection Working. 15 *Berkeley Tech. L.J.* 1049.
- Rungrojtanakul, C. (2005). *Legal Protection of Sui Generis Databases*. Theses and Dissertations. Paper 15.
- Suthersanen, U. (2011). *Function, Art and Fashion: Do We Need the EU Design Law?* Queen Mary School of Law Legal Studies Research Paper No. 88.
- South Korea Law No. 12137. Amended on December 30, 2013.
- The British Horseracing Board Ltd and Others v William Hill Organization Ltd. Retrieved from: <http://curia.europa.eu/juris/celex.jsf?celex=62002CJ0203&lang1=en&type=TEXT&ancre=>
- Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, signed in Marrakesh, Morocco on 15 April 1994.
- WIPO Copyright Treaty, adopted in Geneva on December 20, 1996.
- Wipo glossary. Retrieved from: <http://www.wipo.int/tk/en/resources/glossary.html#46>
- WIPO International Bureau. (June 30, 1997). *Existing National and Regional Legislation Concerning Intellectual Property in Databases, DB/IM/2*.
- WIPO Report. (2001). *Intellectual Property Needs and Expectations of Traditional Knowledge Holders (WIPO Report on Fact-Finding Missions on Intellectual Property and Traditional Knowledge) (1998-1999)*. Retrieved from: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/tk/768/wipo_pub_768.pdf
- WTO Secretariat Note. (2000). *The Convention on Biological Diversity and the Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, IP/C/W/216, of October 3, 2000*.
- Convention Establishing the World Intellectual Property Organization, Signed at Stockholm on July 14, 1967.
- Derclaye, E. (2008). *The legal protection of databases: A comparative analysis*. Edward Elgar Publishing.
- (2012). Recent French decisions on database protection: Towards a more consistent and compliant approach with the Court of Justice's case law? *European Journal for Law and Technology, Vol. 3*.
- (2005). The European Court of Justice Interprets the Database Sui Generis Right for the First Time. *European Law Review, Vol. 30*.
- Directive 96/9/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 1996 on the legal protection of databases.
- Drahos, P. (1996). *A philosophy of intellectual property*. Dartmouth Publishing Company.
- Feist Publications Inc. v. Rural Telephone Service Co. Retrieved from: http://www.law.cornell.edu/copyright/cases/499_US_340.htm
- France Intellectual Property Code, date of enacted: June 1, 1992.
- Gasaway, L. (2006). *Databases and the law*. Cyberspace law course, University of North Carolina at Chapel Hill, Retrieved from: <http://www.unc.edu/courses/2006spring/law/357c/001/projects/dougf/node1.html>
- Green paper on copyright and the challenge of technology (copyright issues requiring immediate action), Retrieved from: [http://ec.europa.eu/green-papers/pdf/green_paper_copyright_and_challenge_of_the_copyright_com_\(88\)_172_final.pdf](http://ec.europa.eu/green-papers/pdf/green_paper_copyright_and_challenge_of_the_copyright_com_(88)_172_final.pdf)
- Judge, E. F., & Gervais, D. J. (2010). Of Silos and Constellations: Comparing Notions of Originality in Copyright Law. *Cardozo Arts & Entertainment Law Journal, Vol. 27*, 2010.
- Kalaskar, B. (2012). Traditional knowledge and sui generis law. *International Journal of Scientific & Engineering Research Volume 3, Issue 7*.
- OseiTutu, J. J. (2011). Emerging Scholars Series: A Sui